

Phenomenological Research for the Behavioral Sciences

Kantita Sripa¹

Dhammananthika Jaengsawang²

Abstract

Phenomenological Research is the study of the lived experiences as perceived by the individual who experience it. In the study of behavioral sciences, phenomenology is a research methodology to be used to describe the meaning that the individual constructed from their experience; is Phenomenology has developed and diversified to encompass, an array of different traditions, most of which have developed from the basic concept of two thinkers; Edmund Husserl and Martin Heidegger. In Husserlian phenomenology, the focus on the individual consciousness, and the researcher describe the meaning of the pure experience from the key informants, setting aside their own bias. In Heideggerian phenomenology, the focus is on what the human being experience and how he is bound up in his world; that is how the meaning is interpreted by him, The researcher is involved in the interpretation without leaving their knowledge and their belief. This article provides on overview of the research process covering the two main concepts as mentioned above, that could be applied to study the behavioral sciences, including research problem and questions, the objectives of research, area and key informants, literature review, data collection and analysis, the credibility of research result, the criterion for evaluation the quality of research, and limitation of phenomenological research. The aim of this article is to provide a useful guideline for the readers to apply the phenomenological approach suitably in studying behavioral sciences.

Keywords: phenomenology, behavioral sciences

¹ Assoc. Prof. Police Colonel Dr., Police Nursing College.

² Lecturer, Faculty of Sport Science, Burapa university.

การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยากับการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์

กัญญ์รัฐตา ศรีภา¹

ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง²

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตตามการรับรู้ของผู้ประสบกับประสบการณ์นั้น ๆ ซึ่งในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาจะเป็นวิธีวิทยาที่ใช้อธิบายว่า ประสบการณ์ที่บุคคลพบเจอนั้นมีความหมายอย่างไรต่อเขานอกจากนั้น ยังเป็นการทำความเข้าใจถึงการแสดงพฤติกรรมของบุคคล และการให้ความหมายต่อพฤติกรรมของตนเองภายใต้ประสบการณ์นั้น แนวคิดปรากฏการณ์วิทยามีหลายกระแสด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่พัฒนามาจากแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของนักคิด 2 ท่าน คือ เอ็ดมันด์ ฮูสเซิร์ล และมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ โดยฮูสเซิร์ล เน้นการสืบหาความจริงผ่านโครงสร้างการรับรู้ของบุคคลต่อประสบการณ์ที่เขาประสบ ซึ่งผู้วิจัยมีหน้าที่นำเสนอความหมายอันเกิดจากการรับรู้ของผู้ถูกศึกษาจริง ๆ โดยการละวางอคติของผู้วิจัย ส่วนแนวคิดของไฮเดกเกอร์ เน้นการสืบหาความจริงเกี่ยวกับการเป็นอยู่ (Being) ของบุคคลในโลก ประสบการณ์ว่าเป็นเช่นไรและเกิดขึ้นได้อย่างไร ภายใต้การทำความเข้าใจโลกหรือการตีความของบุคคล ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตีความโดยไม่ต้องละวางความรู้ ความเชื่อ และความเข้าใจของผู้วิจัย โดยบทความนี้ได้นำเสนอกระบวนการวิจัยที่ครอบคลุมจุดเน้นของทั้งสอง แนวคิดเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ ได้แก่ การกำหนดคำถามวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกสนามวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ รวมไปถึงการนำเสนอถึงการประเมินคุณภาพและข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา โดยมุ่งหวังให้อ่านได้แนวทางในการนำการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ต่อไป

คำสำคัญ : ปรากฏการณ์วิทยา พฤติกรรมศาสตร์

¹ รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอกหญิง ดร., วิทยาลัยพยาบาลตำรวจ

² อาจารย์, คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยบูรพา

บทนำ

พฤติกรรมศาสตร์เป็นการศึกษาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในหลากหลายมิติ เช่น พฤติกรรม การทำงาน พฤติกรรมการเรียน พฤติกรรมสุขภาพ เป็นต้น ทั้งนี้แต่ละพฤติกรรมของมนุษย์นั้น มีความหลากหลายและซับซ้อน ในบางครั้งพฤติกรรมที่แสดงออกมาอาจไม่ได้มีความหมายเฉพาะสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นที่ประจักษ์เท่านั้น แต่อาจมีแง่มุมต่าง ๆ เบื้องหลังการแสดงออกอีกมากมาย เช่น ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ คุณค่า เจตคติ แรงจูงใจ ซึ่งหากพิจารณาแค่เฉพาะการแสดงออกที่ผิวเผินอาจทำให้เกิดความเข้าใจต่อพฤติกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงได้ ดังนั้น การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมจึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ในหลากหลายสาขามาบูรณาการเพื่อทำความเข้าใจ โดยเป็นการศึกษาที่ผ่านการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ จรรยา สุวรรณทัต (2537) ได้อธิบายถึงเนื้อหาวิชาหลักในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ประกอบด้วย 3 สาขา คือ จิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ทั้งนี้ยังรวมเอาสาขาวิชาอื่น เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพ มาร่วมในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์

เนื่องจากพฤติกรรมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีความซับซ้อนและมีความหลากหลายขององค์ความรู้ การศึกษาวิจัยในเชิงพฤติกรรมศาสตร์จึงต้องอาศัยวิธีการวิจัยซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีระเบียบวิธีการค้นคว้าอย่างเป็นระบบ เพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนและตีแผ่แง่มุมต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ ประเด็นปัญหาของการวิจัยในเชิงพฤติกรรมศาสตร์นั้น มีความหลากหลายตามความซับซ้อนและลุ่มลึกของศาสตร์ ซึ่งวิธีการค้นหาคำตอบเพื่อตอบตามประเด็นปัญหาวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์นั้นมีหลากหลายรูปแบบและหลากหลายวิธีการด้วยกัน “การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบหนึ่งที่มีความลุ่มลึกในวิธีการศึกษา และเป็นวิธีวิจัยที่สามารถใช้หาคำตอบของประเด็นคำถามการวิจัยในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ได้อย่างดี บทความฉบับนี้ จึงขอเสนอประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาพอสังเขป เพื่อเป็นแนวทางให้กับนักวิจัยและผู้สนใจนำไปใช้ต่อยอดในการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ต่อไป

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา

1.1 ความหมายของปรากฏการณ์วิทยา

ปรากฏการณ์วิทยามาจากคำในภาษากรีก 2 คำ ได้แก่ คำว่า Phainomenon และ Logos คำว่า “Phainomenon” หมายถึง การปรากฏตัวขึ้น (To Show One Self) ส่วนคำว่า “Logos” หมายถึง การคิด (Thinking) หรือแนวคิด (Concept) เป็นการพิจารณาแบบมีเหตุมีผล ดังนั้น การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา จึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปรากฏหรือการแสดงตนในวิถีทางที่บุคคลแสดง เพื่อแสวงหาความจริงตามที่ปรากฏ รวมถึงการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของความรู้ความจริงที่เกิดขึ้นนั้นอย่างมีเหตุมีผล (Moran, 2000) จากการศึกษาการให้ความหมายของนักคิดหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาไว้คล้ายกันในแง่ที่ว่า เป็นการศึกษาหรือเป็นกระบวนการของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเป็นการตรวจสอบและพรรณนาถึงประสบการณ์ชีวิตตามที่บุคคลประสบตาม

การรับรู้ของผู้ประสบกับประสบการณ์นั้น ๆ โดยตรง ทั้งนี้ “ประสบการณ์ชีวิต” หมายถึง ทุก ๆ สิ่งสิ่งแวดล้อมบุคคล ได้แก่ บุคคล สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลเผชิญ โดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต (Schutz, 1970)

นักคิดบางท่าน อย่างเช่น เบนเนอร์ ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาไว้ว่าเป็นการทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภาษาของผู้ให้ข้อมูล โดยเป็นอิสระจากแนวคิดทฤษฎีใด ๆ มาอธิบายถึงความ เป็นเหตุเป็นผล (Benner, 1994) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสปีลเบิร์ก ที่เน้นว่าเป็นการศึกษาที่ปราศจากการนำความรู้เชิงทฤษฎีเข้ามาอธิบายถึงความ เป็นเหตุเป็นผล และหลีกเลี่ยงการตั้งสมมติฐาน หรือการวินิจฉัยไว้ล่วงหน้า (Spiegelberg, 1975) ในขณะที่มีนักคิดอีกส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงอีกจุดเน้นที่ว่า การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาที่ไม่สามารถจะแยกศึกษาบุคคลออกจากโลกที่บุคคลอยู่ หรือสิ่งแวดล้อมได้ (Merleau-Ponty, 1962) หรือเป็นกระบวนการของการทำความเข้าใจหรือตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เน้นทำความเข้าใจภาพรวมและบริบทรอบด้านของสิ่งที่ปรากฏ โดยอาศัยการตีความเพื่อให้เกิดความเข้าใจ (Omery, 1983)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ไม่ได้หยุดที่ประสบการณ์ชีวิตของบุคคลเป็นเช่นไร หากแต่มุ่งไปที่การทำความเข้าใจว่าบุคคลสร้างประสบการณ์ในชีวิตของเขาอย่างไร และการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลมีความหมายสำหรับผู้กระทำอย่างไร กล่าวคือ หากเราอยากเข้าใจว่าทำไมบุคคลถึงทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือทำไมเขาจึงทำอะไรเช่นนั้น เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า เขาให้ความหมายต่อสิ่งนั้น ๆ อย่างไร และให้ความหมายต่อการกระทำของตนเองในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร ดังนั้น “ความหมาย” จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาวิจัย

ในแง่ของการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาจะเป็นวิธีวิทยาที่อธิบายได้ถึงการแสดงพฤติกรรมมนุษย์และการให้ความหมายต่อพฤติกรรมของตนเองภายใต้ประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งถ้าพิจารณาตามความหมายของปรากฏการณ์วิทยาดังที่กล่าวมาแล้ว การแสดงพฤติกรรมมนุษย์เกิดจากการให้ความหมายต่อสิ่งที่เขาประสบ และพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกนั้นมีผลต่อการให้ความหมายต่อชีวิตของพวกเขาภายใต้ประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ได้อีกแง่มุมหนึ่งที่มีความลึกซึ้งและน่าสนใจ

1.2 ความเป็นมาของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

คำว่า “ปรากฏการณ์วิทยา” หรือ “Phenomenology” เป็นคำที่ใช้กันในวงการนักคิดเชิงปรัชญา โดยเริ่มปรากฏครั้งแรกโดยนักปรัชญา โอททิงเงอร์ (Christoph Friedrich Oetinger, 1702-1782) ผู้ให้ความหมายคำว่า “ปรากฏการณ์” ว่า เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่เราเห็นได้ ต่อมาในศตวรรษที่ 18 แลมเบิร์ต (Johann Heinrich Lambert, 1728-1777) นิยามปรากฏการณ์ว่า เป็นการเคลื่อนย้ายความรู้มาสู่ประสบการณ์ นักปรัชญาหลังจากนั้นใช้คำ ๆ นี้ในความหมายที่แตกต่างออกไป เช่น ค้านท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) เฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831) และ เบรนท์โน (Franz Brentano,

1838-1917) ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างสูงต่อนักคิดอีกผู้หนึ่งคือ ฮุสเซอร์ล (Edmund Husserl, 1895-1938) ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งปรากฏการณ์วิทยา เนื่องจากเป็นผู้ที่ประกาศใช้ปรากฏการณ์วิทยาอย่างเป็นทางการและทำให้ปรากฏการณ์วิทยาเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย (Encyclopedia of Philosophy online, 2554) อย่างไรก็ตาม แนวคิดของฮุสเซอร์ล มีทั้งผู้เห็นด้วยและเห็นขัดแย้ง ทำให้ในช่วงต่อมา มีผู้นำเสนอแนวคิดของปรากฏการณ์วิทยาที่แตกต่างออกไป อย่างไรก็ตาม มีผู้ให้ข้อสังเกตว่า ปรากฏการณ์วิทยา เป็นเรื่องราวของแนวคิดต่าง ๆ ที่เบี่ยงเบนไปจากแนวคิดของฮุสเซอร์ล (The history of Phenomenology is the history of Husserlian heresies)

สเปเชลล์ และ คาร์เพนเตอร์ (Speziale & Carpenter, 2007) ได้แบ่งระยะของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะเริ่มแรก (Preparatory phase) เป็นระยะที่เริ่มมีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ ฟรานซ์ เบรันทาโน (Franz Brentano, 1838-1917) ที่ศึกษาปรากฏการณ์วิทยาโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเน้นการใช้ศาสตร์ทางจิตวิทยา เบรันทาโนให้ความสำคัญกับ Empirical Psychology ที่มองถึงการกระทำของจิต (Mental Act) โดยเชื่อว่า จิตจะไม่กระทำหรือรับรู้ (Consciousness) อะไรหากปราศจากสิ่งภายนอกที่เข้ามากระทบ (There is No Act without an Object, an Empty Act cannot be Conscious of Itself) ซึ่งเรียกว่า “การมีเจตจำนง” (Intentionality) หมายถึง การระลึกอย่างมีจุดมุ่งหมายต่อสิ่งที่ศึกษา การศึกษาในระยะนี้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาในยุคหลัง คือ มุ่งศึกษาเพื่ออธิบายว่าบุคคลรับรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างไร การศึกษาจะเป็นลักษณะจิตวิทยาพรรณนา (Descriptive Psychology) และนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ

ระยะที่สอง (German or Second Phase) ผู้นำในระยะนี้ได้แก่ เอ็ดมันด์ ฮุสเซอร์ล (Edmund Husserl, 1857-1938) และมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger, 1889-1976) โดยฮุสเซอร์ล ได้พัฒนาแนวคิดของเบรันทาโน ที่เน้น Descriptive Psychology โดยเขาพัฒนามาเป็น Descriptive Science of Consciousness เน้นการรับรู้ (Consciousness) ปรากฏการณ์โดยการค้นหาแก่น (Essences) ของประสบการณ์ ซึ่งได้มาจากการหยั่งรู้หรืออ้อมตักญาณ (Intuiting) อันเป็นความคิดที่เกิดขึ้นในแวบแรกโดยธรรมชาติต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏตามจริง ผ่านกระบวนการลดทอนข้อมูล (Phenomenological Reduction) อันหมายถึงการพิจารณาไตร่ตรอง เพื่อละวางความรู้ ความเชื่อเดิม ของผู้ศึกษาที่มีอยู่เกี่ยวกับสิ่งนั้น (Bracketing) เพื่อที่จะค้นหาแก่นของปรากฏการณ์นั้น ๆ หรือการได้มาซึ่งประสบการณ์อันบริสุทธิ์ (Pure Experience) ตามที่บุคคลที่ถูกศึกษารับรู้ หรือสำนึกจริง การศึกษาตามแนวคิดของฮุสเซอร์ลจึงเป็นการศึกษาที่เน้นขอบเขตการรับรู้ (New Domain of Conscious) ซึ่งมีเพียงเป็นการรับรู้ทางผัสสะของบุคคลที่มีต่อสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น แต่ก้าวล่วงไปสู่การสำนึกรู้ต่อสิ่งที่ปรากฏนอกเหนือไปจากการรับรู้ทางผัสสะด้วย หรือที่เรียกว่า ปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เปลี่ยนจากการมองโลกที่มองไปที่โลกตามที่ปรากฏเห็น แต่มองไปที่สำนึกของบุคคลที่มีต่อโลกที่ปรากฏเห็นด้วย ซึ่งการสำนึกที่มีต่อโลกนั้นอาจไม่คล้อยจงเหมาะสมเข้ากับโลกภายนอกตามที่รับรู้จากผัสสะเสมอไป ตัวอย่างสำคัญในแง่มุมของพฤติกรรมศาสตร์ เช่น ประสบการณ์ของผู้หญิงคนหนึ่งอกหักเนื่องจากผู้ชายทอดทิ้ง วันหนึ่งผู้ชายคนนั้นตายจากไป แต่อาการอกหัก

ของผู้หญิงคนนั้นยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ แม้ผู้ชายคนนั้นไม่มีอยู่แล้ว แต่สำนึกถึงการถูกทอดทิ้ง ยังคงมีอยู่ ประสบการณ์การรอกหักจึงมาจากการสำนึกถึง แต่เป็นสำนึกถึงที่ต่อเนื่องมาจากการเคยมีอยู่ของผู้ชายคนนั้น

ต่อมา ไฮเดกเกอร์ ศิษย์เอกและผู้ร่วมงานของฮูสเซอร์ มีความเห็นแย้งว่า เราไม่อาจเข้าใจประสบการณ์ชีวิตของบุคคลได้หากปราศจากการตีความจากการทำความเข้าใจโลกของมนุษย์ โดยเชื่อว่า “เราคงไม่สามารถเข้าใจสิ่งใดได้ ถ้าเราไม่พยายามทำความเข้าใจว่า เรากำลังพยายามทำความเข้าใจอะไร” เขาจึงได้พัฒนาการศึกษาเชิงปรากฏการณ์ที่เน้นโครงสร้างการรับรู้ตามแนวคิดของฮูสเซอร์ มาเป็นปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutic Phenomenology) ความแตกต่างระหว่างแนวคิดของฮูสเซอร์ และไฮเดกเกอร์ คือ ไฮเดกเกอร์ได้นำประเด็นเรื่องการสำนึกถึงตามแนวคิดฮูสเซอร์มาสู่ประเด็นเรื่องการเป็นอยู่ของมนุษย์ภายในโลก (Being-in-the-World) เขาเชื่อว่ามนุษย์ไม่สามารถแยกตัวเองออกจากโลกได้ และการเป็นอยู่ของมนุษย์ในโลกยังแสดงถึงการเป็นอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย (Being-with-Others) ในแง่นี้ ความหมายของชีวิตมนุษย์จึงเป็นความหมายที่มีพื้นที่เปิดสู่โลกภายนอก กล่าวคือ ไฮเดกเกอร์มองว่ามนุษย์รับรู้ถึงการมีอยู่ของปรากฏการณ์ภายนอก และรับรู้ถึงการมีอยู่ของตนเอง การทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตจึงเป็นการทำความเข้าใจการเป็นอยู่ของมนุษย์ภายในโลกประสบการณ์นั้น ที่เรียกว่า ดาไซน์ (Dasein หรือ Being there) ซึ่งจะสามารถเข้าใจได้โดยผ่านการตีความ (Interpreting) ของมนุษย์ ดังนั้น มุมมองของเขาจึงขัดแย้งกับฮูสเซอร์ ในเรื่องของการละวางความคิดและความเชื่อ (Bracketing) เกี่ยวกับโลกออกจากการสำนึกถึงของมนุษย์ เพราะไฮเดกเกอร์เชื่อว่าการสำนึกใด ๆ ของมนุษย์ที่มีความจริงของโลกโอบล้อมอยู่จึงจะเป็นการสำนึกที่สมบูรณ์แบบ หรือเป็นการสำนึกถึงที่ผ่านการตีความการมีอยู่ของมนุษย์ในโลกนั่นเอง สิ่งที่จะได้จากการศึกษาตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ คือ การเป็นอยู่ของมนุษย์ภายในโลกประสบการณ์นั้นเป็นเช่นไรและเกิดขึ้นได้อย่างไร (How our Being is Bound up) ในขณะที่สิ่งที่ได้จากการศึกษาตามแนวคิดของฮูสเซอร์ คือ มนุษย์สำนึกถึงต่อโลกประสบการณ์ชีวิตของเขาเช่นไร

ระยะที่สาม (Third Phase or French) ผู้นำในระยะนี้ ได้แก่ แกเบรียล มาร์ซ็อล (Gabriel Marcel, 1889-1973) ฌอง-โพล ซาร์ตร (Jean Paul Sartre, 1905-1980) และมัวรีส์ แมร์โล-ปงตี (Maurice Merleau-Ponty, 1905-1980) แนวคิดที่เกิดขึ้นในระยะนี้ เป็นแนวคิดที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงความเป็นรูปธรรมในการศึกษาปรากฏการณ์ และการศึกษาเกี่ยวกับการเป็นอยู่ของมนุษย์ภายในโลก (Being-in-the-World) โดยยังคงมีความเชื่อเช่นเดียวกับไฮเดกเกอร์ว่า มนุษย์มีความสัมพันธ์กับโลก และการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากการรับรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นรอบตัว แมร์โล-ปงตี (Merleau-Ponty, 1962 อ้างถึงใน Speziale & Carpenter, 2007) ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญว่า จิตและสำนึกของมนุษย์แยกไม่ออกจากร่างกาย โดยมนุษย์ใช้ร่างกายเป็นพื้นที่ให้กับสำนึกของการเป็นอยู่ในโลก ร่างกายจึงเป็นพื้นที่ในการรับรู้ ความหมายของโลก และเป็นพื้นที่ของการเข้าใจปรากฏการณ์ หรือเป็นพื้นที่ในการรับรู้ความหมายที่ซ่อนเร้น หรืออูตรภาวะ (ตามแนวคิดของฮูสเซอร์) รวมถึงร่างกาย คือ พื้นที่ในการสื่อแ่งมุมที่ไม่สามารถรับรู้ได้ตรง ๆ ตัวอย่างของการแสดงพฤติกรรมมนุษย์ เช่น ในวัฒนธรรมหนึ่ง การแลบลิ้น ปลิ้นตา อันเป็นท่าทางหนึ่งของร่างกายที่หมายถึงการท้าทาย แต่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่งกลับหมายถึงการล้อเลียน จากตัวอย่างนี้ ความหมายของร่างกายที่มีปฏิสัมพันธ์กับโลกจึงไม่ได้มีความหมายเดียว หากแต่เมื่อโลกหรือปรากฏการณ์เปลี่ยน ท่าทางของร่างกายก็เปลี่ยน

ความหมายตามไปด้วย จะเห็นได้ว่า แนวคิดโดยสรุปของปรากฏการณ์วิทยาในระยะนี้ เป็นแนวคิดที่ผสมผสานแนวคิดของฮูสเซิร์ลและไฮเดกเกอร์ กล่าวคือ โลกประสบการณ์ของบุคคล เกิดขึ้นภายใต้โลกแห่งการรับรู้ของบุคคล ซึ่งเป็นการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทางกายและภายใต้ความรู้สึกนึกคิด

ความเคลื่อนไหวในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาที่กล่าวมา แสดงถึงทั้งการมีจุดร่วมและจุดเปลี่ยนของแนวคิด ซึ่งถ้าวิเคราะห์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะพบว่า ในระยะหลังจะมีการผสมผสานแนวคิดสำคัญในยุคแรก ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับศาสตร์สาขาต่าง ๆ ซึ่งถ้าพิจารณาในแง่มุมมองของพฤติกรรมศาสตร์ที่เกิดจากการ ผสมผสานและบูรณาการศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ทำให้เชื่อได้ว่า แนวคิดเชิงปรากฏการณ์วิทยาสามารถนำมาใช้ ศึกษาพฤติกรรมทางพฤติกรรมได้อย่างกว้างขวาง ขึ้นอยู่กับว่าจุดเน้นของแนวคิดใดจะเหมาะสมกับการศึกษา พฤติกรรมในประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยต้องพิจารณาว่าการศึกษาพฤติกรรมภายใต้ประสบการณ์ต่าง ๆ นั้น เน้นศึกษาในมิติใดเป็นสำคัญ เช่น มิติทางจิตวิทยา หรือมิติทางสังคม หรือมิติทางวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อที่จะเลือกใช้วิธีวิทยาตามแนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

1.3 ปรัชญาหรือกระบวนทัศน์การวิจัย (Phenological/Paradigm) เชิงปรากฏการณ์วิทยา

แนวคิดเชิงปรากฏการณ์วิทยามีหลายกระแสด้วยกัน ลักษณะร่วมกันของแนวคิดกระแสต่าง ๆ คือ ปฏิเสธแนวคิดสัจนิยมเชิงประจักษ์ (Empirical Realism) ซึ่งถือว่าสิ่งที่เป็นจริงจะต้องเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น แต่ในทัศนะของปรากฏการณ์วิทยานั้น สิ่งที่เป็นจริงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ด้วยประสาทสัมผัสเสมอไป แต่สามารถเข้าถึงได้โดยผ่านการทำความเข้าใจถึงความรู้สึก หรือสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญมิได้อยู่ที่การทำความเข้าใจสิ่งที่ปรากฏ (สิ่งที่ประจักษ์) หากแต่ทำความเข้าใจว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นมีความหมายอย่างไรต่อผู้ได้ประสบมัน การศึกษาจึงจำเป็นต้องเจาะลึกลงไป ถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไรก็ตาม แนวคิดปรากฏการณ์วิทยากระแสต่าง ๆ แตกต่างกันที่จุดเน้นของแนวคิด แต่โดยส่วนใหญ่การพัฒนาแนวคิดกระแสต่าง ๆ จะพัฒนามาจากแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ ของนักคิด 2 ท่าน คือ เอ็ดมันด์ ฮูสเซิร์ล และมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ ในบทความนี้จึงขอเปรียบเทียบความต่างของทั้งสองแนวคิดตามตารางต่อไปนี้ (Laverty, 2003)

ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล (Husserlian Phenomenology)	ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดไฮเดกเกอร์ (Heideggerian Phenomenology)
1. ฐานคิดเชิงปรัชญา (Philosophy)	
เป็นปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) เน้นการรับรู้หรือการสำนึก (Consciousness) หรือเน้นโครงสร้างการรับรู้ของบุคคลต่อสิ่งที่ปรากฏ (Appearance) โดย “มองเลยจากสิ่งที่เป็น (ตามที่ปรากฏ) ไปยังธรรมชาติของสิ่งนั้น” (From What is to the Nature of What is)	เป็นปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutic Phenomenology) อาศัยปรัชญาแนวอรรถปริวรรต (Philosophical Hermeneutics) เป็นการทำความเข้าใจประสบการณ์ผ่านการตีความของบุคคล

ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล (Husserlian Phenomenology)	ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดไฮเดกเกอร์ (Heideggerian Phenomenology)
พิจารณามนุษย์ในฐานะเป็นผู้รับรู้โลก โดยถือว่า มนุษย์อาศัยอยู่ภายในโลกซึ่งถือว่าเป็นวัตถุในการรับรู้ของมนุษย์ (Mind-body Person Lin a World of Object) โดยอ้างอิงแนวคิดดั้งเดิมของเดส์การตส์ (Descartes) หรือแนวคิด Cartesian ที่มองกายกับจิตของมนุษย์นั้นแยกส่วนกัน (Mind-Body Split) การทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิต จึงเป็นการทำความเข้าใจเข้าถึงโครงสร้างการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อโลกประสบการณ์นั้น	พิจารณามนุษย์ในฐานะที่ดำรงอยู่ภายในโลก และโลกกับมนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (Person Exists as a “Being” in and of the World) จึงให้ความสำคัญกับดาไซน์ (Dasein) ที่แปลว่า “Being there” ซึ่งหมายถึงชีวิตมนุษย์กับโลกแยกจากกันไม่ออก มนุษย์ให้ความสำคัญกับโลกและโลกให้ความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ การทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิต จึงเป็นการทำความเข้าใจทั้งการที่มนุษย์รับรู้การมีอยู่ของปรากฏการณ์ภายนอกและรับรู้การเป็นอยู่ของตนเองในโลกประสบการณ์นั้น ๆ
ให้ความสำคัญกับญาณวิทยา (Epistemology) ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ (Knower and the Known) โดยมนุษย์อยู่ในฐานะของผู้ที่รับรู้และสำนึกต่อโลกที่ปรากฏ	ให้ความสำคัญกับภววิทยา (Ontology) โดยเน้นแนวคิดการดำรงของมนุษย์ (Existential) เพื่อที่จะสืบหาความจริงเกี่ยวกับการเป็นอยู่ (Being) ของมนุษย์ว่าเป็นเช่นไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร (How our Being is Bound up) ภายในการทำความเข้าใจโลกของมนุษย์
2. วิธีวิทยา (Methodology)	
เป็นการศึกษาที่ไม่เน้นประวัติศาสตร์หรือภูมิหลังของมนุษย์ (Ahistorical)	การศึกษามนุษย์เน้นศึกษาประวัติศาสตร์หรือความเป็นมาเบื้องหลังของมนุษย์ (Historical)
ความหมายจากข้อค้นพบมิได้เกิดจากการตีความของผู้ศึกษาผ่านความเชื่อหรือมุมมองส่วนตัว	ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา เป็นข้อค้นพบที่ผู้ศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการตีความ
การศึกษาเริ่มจากการสะท้อนถึงการรับรู้ของบุคคลอันเกิดจากกลไกการทำงานของจิต	แนวคิดนี้เชื่อว่า มนุษย์รับรู้ถึงการเป็นอยู่ของตนเองในโลกและมีการสะท้อนคิดเกี่ยวกับตนเองอยู่ก่อนแล้ว
นำเสนอถึงแก่น (Essence) ของโครงสร้างการรับรู้ของบุคคล	นำเสนอถึงวัฒนธรรม ภูมิหลัง การกระทำและการสื่อภาษาของบุคคล
เน้นกระบวนการพวงมุลบท (Bracketing) เพื่อละวางความรู้ ความเชื่อเดิมที่มีอยู่ มุ่งให้ได้ข้อมูลจากการศึกษาที่ปราศจากอคติ และมีความเที่ยงตรง	เน้นกระบวนการตีความโดยใช้วงจรการตีความ (The Hermeneutic Circle) โดยไม่ละวางความรู้ ความเชื่อ และความเข้าใจของผู้วิจัย
3. วิธีการวิจัย (Method)	
การกำหนดคำถามการวิจัย จะให้ความสำคัญกับสิ่งที่รู้เน้นโครงสร้างการรับรู้ของบุคคลต่อประสบการณ์นั้น ๆ (Epistemological Questions of Knowing)	การกำหนดคำถามการวิจัย จะให้ความสำคัญกับสิ่งที่บุคคลกำลังประสบอยู่ และการทำความเข้าใจประสบการณ์นั้น (Question of Experiencing and Understanding)
คำถามการวิจัยจะเน้นในเรื่อง “บุคคลมีการรับรู้ต่อประสบการณ์นั้น ๆ อย่างไร” (How do We Know What We Know ?)	คำถามการวิจัยจะเน้นในเรื่อง “ความหมายของการเป็นอยู่ของบุคคลในโลกประสบการณ์” (What does is Mean to be a person ?)

ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล (Husserlian Phenomenology)	ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดไฮเดกเกอร์ (Heideggerian Phenomenology)
หน่วยในการวิเคราะห์คือ การให้ความหมายจากการรับรู้ของบุคคลต่อสิ่งที่ประสบ (Meaning Giving Subject)	หน่วยในการวิเคราะห์คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถานการณ์แวดล้อม (Transaction between Situation and the Person)
ความหมายจากผู้ให้ข้อมูลสามารถนำมาสร้างใหม่ โดยคงไว้ซึ่งความหมายเดิม หรือให้ข้อมูลได้บอกเล่าเรื่องราวด้วยตัวของมันเอง	ข้อมูลจะผ่านการตีความ เพื่อแสดงให้เห็นชัดเจนถึงข้อมูลที่ผ่านการทำความเข้าใจแล้ว
ต้องอาศัยเทคนิควิธีการตรวจสอบที่เหมาะสมเพียงพอ เพื่อที่จะยืนยันถึงความเที่ยงตรงของการวิเคราะห์ข้อมูล	ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเอง โดยต้องแสวงหาเกณฑ์ที่ยอมรับได้ เพื่อให้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือที่สุด

จะเห็นว่า ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดฮูสเซิร์ลและไฮเดกเกอร์มีจุดต่างกัน ที่จุดเน้นของแนวคิดทางปรัชญา โดยฮูสเซิร์ลเน้นการสืบหาความจริงผ่านโครงสร้างการรับรู้ต่อประสบการณ์ของบุคคล โดยมองว่าโลกเป็นวัตถุในการรับรู้ของมนุษย์ และมนุษย์ให้ความหมายต่อวัตถุหรือสิ่งที่ปรากฏนั้น ผู้วิจัยไม่มีหน้าที่ในการตีความ แต่ต้องนำเสนอความหมายที่ได้จากการรับรู้ของบุคคลโดยอาศัยกระบวนการพวงมณฑล (Bracketing) คือ การละวางความรู้ ความเชื่อ หรืออคติของผู้วิจัย เพื่อให้ได้ความหมายอันเกิดจากการรับรู้ของผู้ถูกศึกษาจริง ๆ ส่วนแนวคิดของไฮเดกเกอร์ มองว่ามนุษย์กับโลกไม่สามารถแยกจากกันได้ มนุษย์และโลกต่างมีความหมายต่อกัน การสืบหาความจริงจากประสบการณ์ชีวิตมนุษย์ คือ การทำความเข้าใจถึงการเป็นอยู่ของมนุษย์ภายในโลก (Being-in-the-World) ผ่านการตีความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกประสบการณ์ ซึ่งผู้วิจัยเองเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตีความนั้นโดยไม่ต้องละวางความรู้ ความเชื่อ และความเข้าใจของผู้วิจัยกล่าวโดยสรุป กระบวนการวิจัยตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล จะเน้นการพรรณนาความหมายที่ได้จากการศึกษาโครงสร้างการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อปรากฏการณ์ ในขณะที่กระบวนการวิจัยตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ จะเน้นการตีความ หรือการวิเคราะห์ถึงการเป็นอยู่ของบุคคลในประสบการณ์นั้น ๆ ซึ่งหากนำมาใช้ในการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ผู้วิจัยต้องพิจารณาให้แน่ชัดว่า คำถามการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์นั้นเน้นศึกษาในแง่มุมใด

2. วิธีวิทยาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์

จากที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นที่ว่าการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเน้นในเรื่องการให้ความหมายของบุคคลภายใต้ประสบการณ์ที่ศึกษาไม่ว่าจะเป็นความหมายตามการรับรู้ของบุคคลตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล หรือความหมายของการเป็นอยู่ของบุคคลในประสบการณ์นั้น ๆ เป็นการศึกษาการให้ความหมายของบุคคล หลายคนภายใต้ประสบการณ์เดียวกัน ซึ่งในแง่ของพฤติกรรมศาสตร์เองแล้ว การศึกษาถึงการให้ความหมาย ตามสองนัยนี้ ล้วนแต่ใช้อธิบายพฤติกรรมมนุษย์ในแง่มุมของการเผชิญประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ ขึ้นอยู่กับว่า จะศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในแง่มุมใด สิ่งสำคัญคือ ผู้วิจัยต้องมีทักษะในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เพื่อที่จะใช้

วิธีวิทยานี้ได้อย่างเหมาะสม สามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับวิธีวิทยา และเพื่อให้ได้ผลการวิจัย ที่ตอบปัญหาการวิจัยได้ และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ โดยในที่นี้ จะอธิบายกระบวนการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาตามกระบวนการวิจัย ดังนี้

2.1 การกำหนดคำถามการวิจัย

2.1.1 การกำหนดคำถามการวิจัยหลัก (The Central Question)

คำถามการวิจัยหลัก ต้องมีความชัดเจนและเป็นคำถามในลักษณะรูปธรรม กล่าวคือ เป็นคำถามที่เข้าใจได้ สำหรับการกำหนดคำถามการวิจัยของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา จะเน้นในประเด็นประสบการณ์ชีวิตของบุคคล ทั้งในแง่การให้ความหมายต่อประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลประสบหรือการให้ความหมายต่อการมีชีวิตอยู่ภายใต้ประสบการณ์นั้น ๆ ทั้งในลักษณะที่เป็นประเด็นปัญหา หรือประเด็นเรื่องที่น่าสนใจ เช่น การศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้ป่วยเอดส์ คำถามการวิจัย อาจใช้ว่า “พวกเขาให้ความหมายต่อการเจ็บป่วยของพวกเขาอย่างไร” และเนื่องมาจากพฤติกรรมศาสตร์เกี่ยวข้องทั้งในเรื่องของจิตวิทยา สังคมวิทยา หรือมานุษยวิทยา ซึ่งศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้ต่างเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ การกำหนดประเด็นคำถามการวิจัย จึงมีประเด็นที่ครอบคลุมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม การกำหนดคำถามการวิจัย ควรเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพื่อที่จะให้เข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เช่น ประสบการณ์การเจ็บป่วย การถูกทอดทิ้ง ความสูญเสีย เป็นต้น นอกจากนี้ การกำหนดคำถามการวิจัยควรเป็นประเด็นที่สามารถนำผลการวิจัยไปสู่การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติทางกายภาพ ทางจิตวิทยา ทางสังคม หรือทางจิตวิญญาณ รวมไปถึงการพัฒนาวิธีปฏิบัติหรือกำหนดนโยบายต่าง ๆ ในสังคม ที่เป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางพฤติกรรม ทั้งนี้ คำถามการวิจัยต้องมีความเชื่อมโยงกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยที่มุ่งศึกษาประสบการณ์ชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ในองค์กรหรือในสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ ในที่นี้ขอเสนอแนวทางในการพิจารณาความสำคัญของคำถามการวิจัยไว้ 4 ประเด็น โดยปรับมาจากแนวคิดของ เครสเวลล์ (Creswell, 2007) ดังนี้

- 1) ผลการวิจัยมีส่วนที่จะเพิ่มพูนความรู้ใหม่ทางด้านพฤติกรรมให้แก่องค์กรหรือสังคม
- 2) มีส่วนช่วยในการนำผลการวิจัยไปใช้กำหนดวิธีปฏิบัติในองค์กร หรือนำไปใช้ประโยชน์ ต่อสังคมในวงกว้าง
- 3) ทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมีความสมเหตุสมผลหรือมีความเป็นไปได้
- 4) การดำเนินการวิจัยมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายทั้งทางกายและทางจิตใจ หรือไม่เกิดความเสียหายต่อผู้วิจัย ผู้ให้ข้อมูลและผู้เกี่ยวข้อง

การกำหนดคำถามการวิจัยนอกจากจะคำนึงถึงความสำคัญดังกล่าวข้างต้นแล้ว คำถามการวิจัยจะต้องมีความสอดคล้องกับวิธีวิทยาที่เลือกใช้ สิ่งที่ควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก คือ ผู้วิจัยต้องมีความชัดเจนว่าต้องการรู้อะไร หรือต้องการคำตอบเกี่ยวกับเรื่องใดเป็นสำคัญ แล้วถึงพิจารณาว่าวิธีวิทยาใดเหมาะสมที่จะนำมาใช้เพื่อให้ได้คำตอบนั้น โดยผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับแนวคิดเชิงปรัชญาของวิธีวิทยาที่เลือกมา เนื่องจากการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีลักษณะเฉพาะ และแต่ละแนวคิดต่างมีจุดเน้นที่แตกต่าง

กันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว คำถามการวิจัยจึงมีลักษณะเฉพาะเจาะจงในแต่ละแนวคิดของวิธีวิทยา อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมของการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาที่จะนำมาใช้ในการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ คำถามการวิจัยหลักควรมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (Moustakas, 1994)

- 1) เป็นคำถามเพื่อค้นหาแก่น (Essences) และความหมาย (Meanings) ของประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ภายใต้ประสบการณ์นั้น ๆ ได้
- 2) เป็นคำถามที่ค้นหาคำตอบในเชิงคุณภาพมากกว่าในเชิงปริมาณเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือประสบการณ์ใด ๆ
- 3) เป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับความเป็นตัวตนทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวข้องกับความ เป็นปัจเจกบุคคลที่มีความลึกซึ้งเฉพาะบุคคลนั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสดงพฤติกรรมของบุคคลภายใต้ตัวตนของเขา
- 4) ไม่ใช่คำถามที่เป็นลักษณะของการทำนายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา
- 5) เป็นคำถามเพื่อมุ่งให้เกิดการพรรณนาเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ศึกษาหรืออธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ภายใต้ประสบการณ์นั้นให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน หรือเข้าใจได้ มิใช่การวัดหรือประเมินประสบการณ์และพฤติกรรมที่เป็นอยู่

โดยสรุป คำถามการวิจัยของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา จะถามในลักษณะของการขอความกระจ่างเกี่ยวกับการเผชิญประสบการณ์ใดประสบการณ์หนึ่งของบุคคลในแง่ที่ว่า “บุคคลรับรู้และให้ความหมายเกี่ยวกับประสบการณ์ที่พวกเขาเผชิญอยู่อย่างไร” ซึ่งสำหรับการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์นั้น คำถามการวิจัยอาจเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิตในมิติที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ทั้งมิติทางกาย จิต และสังคม เช่น ประสบการณ์ชีวิตหมอนวด ประสบการณ์ชีวิตครูบ้านนอก ประสบการณ์ชีวิตครอบครัวในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ เป็นต้น หรืออาจเป็นคำถามการวิจัยเพื่อการตีแผ่พฤติกรรมทางสังคมในเชิงความหมายผ่านการศึกษา ประสบการณ์ เช่น การศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV ผ่านประสบการณ์การเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

2.1.2 การกำหนดคำถามการวิจัยย่อย (Subquestions)

ในส่วนของการกำหนดประเด็นปัญหาการวิจัยย่อย (Subquestions) ของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา จะเป็นการกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อให้ได้ประเด็นคำตอบที่นำไปสู่การตอบคำถามการวิจัยหลัก (Central Question) ของการศึกษาวิจัย คำถามการวิจัยย่อยมี 2 ลักษณะที่สำคัญ (Creswell, 2007) คือ คำถามการวิจัยย่อยเชิงประเด็น (Issue Subquestions) ซึ่งเป็นหัวข้อคำถามที่แตกย่อยมาจากคำถามการวิจัยหลัก ตัวอย่างคำถามการวิจัยย่อยตามลักษณะนี้ที่ใช่ได้ในการศึกษาวิจัยเชิงพฤติกรรมศาสตร์ เช่น “ผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายให้ความหมายต่อชีวิตใกล้ตายอย่างไร” คำถามการวิจัยย่อยข้อหนึ่งก็อาจเป็น “ผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายให้ความหมายต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งอย่างไร” หรือ “ผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายใช้ชีวิตท่ามกลาง

ความเจ็บป่วยในระยะสุดท้ายอย่างไร” ซึ่งคำถามย่อยเช่นนี้ จะอธิบายได้ถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกและการให้ความหมายต่อพฤติกรรมของเขาท่ามกลางประสบการณ์นั้น ๆ

คำถามการวิจัยย่อยอีกลักษณะ คือ คำถามการวิจัยย่อยเชิงวิธีการ (Procedural subquestions) เป็นการกำหนดคำถามในเชิงกระบวนการตามขั้นตอนการวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบในแต่ละขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่คำตอบของการศึกษาวิจัย ตัวอย่างการกำหนดคำถามการวิจัยย่อยตามขั้นตอนการวิจัยที่อิงแนวคิดฮุสเซอร์ล (Moustakas, 1994) เพื่อใช้ศึกษาในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ได้แก่

- ข้อมูลส่วนใดหรือประโยคใด (Statement) ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ศึกษา
- มีประเด็นความหมาย (Theme) ไດบ้างที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ศึกษา
- มีบริบทใด (เช่น ความคิด ความรู้สึก การกระทำ) ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ศึกษา
- อะไรคือแก่น (Essence) ของประสบการณ์ของการศึกษาในครั้งนี้

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า คำถามการวิจัยย่อยจะเริ่มจากการคัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยและตัดข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออก และคำถามต่อ ๆ ไป ก็เป็นคำถามที่จะให้ได้ข้อมูลตามลำดับขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การนำข้อมูลที่คัดเลือกแล้วมาจัดกลุ่มความหมาย เพื่อให้ข้อมูลบอกว่าประสบการณ์นั้นเป็นเช่นไร (Textural Description) จากนั้นเป็นการค้นหาบริบทที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์หรือสัมพันธ์กับการให้ความหมายประสบการณ์เพื่อวิเคราะห์ถึงโครงสร้างประสบการณ์ (Structural Description) ที่ศึกษาจนท้ายสุด เป็นคำถามเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการเป็นลำดับสุดท้ายของการวิจัย คือ การได้แก่น (Essence) ของประสบการณ์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเห็นว่า การจะกำหนดคำถามการวิจัยย่อยดังกล่าวเพื่อให้ได้คำตอบการวิจัยอย่างสมบูรณ์นั้น ผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดที่เลือกนำมาใช้และมีความแม่นยำในการนำมาใช้ในการกำหนดคำถามการวิจัยย่อยให้ครอบคลุมทั้งกระบวนการ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่เป็นคำตอบที่แท้จริงของการศึกษาวิจัย ทั้งนี้ คำถามการวิจัยย่อยที่ครอบคลุมทั้งในประเด็นความหมายประสบการณ์และบริบทที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ เช่น ความคิด ความรู้สึก การกระทำ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมมนุษย์

2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา คือ มุ่งศึกษาประสบการณ์ชีวิตของบุคคล (เพื่อพรรณนาประสบการณ์หรือเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์) ซึ่งในการศึกษาวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ วัตถุประสงค์ของการวิจัยควรเกี่ยวข้องกับการมุ่งศึกษาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพฤติกรรมมนุษย์ หรือเกี่ยวข้องกับการเกิดพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ต้องการศึกษา สิ่งสำคัญคือ วัตถุประสงค์ของการวิจัยต้องมีความสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ตอบปัญหาการวิจัยได้ อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ไม่ว่าจะ เป็นแนวคิดใดต่างมีจุดมุ่งหมายตรงกันคือ เพื่อค้นหาแก่น (Essence) ของประสบการณ์ที่แสดงความเป็นปรากฏการณ์ที่ศึกษา

2.3 สนามวิจัยและการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การเลือกสถานที่หรือสนามวิจัยหรือแม้แต่การเลือกช่วงเวลาของประสบการณ์ในการศึกษาวิจัยนั้น มีนัยสำคัญต่อ “ความหมาย” หรือการตีความประสบการณ์อย่างมาก เนื่องจากในสถานที่ต่างกัน ช่วงเวลา ต่างกัน ความคิด ความรู้สึกของบุคคลต่อปรากฏการณ์หรือการตีความหมายประสบการณ์ อาจแตกต่างกัน การศึกษาวิจัยจึงควรคำนึงถึงมิติด้านสถานที่และช่วงเวลาด้วย

อีกมิติหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงในการศึกษาวิจัย คือ เรื่องของวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับแบบแผนพฤติกรรมของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภาษา ค่านิยม ความเชื่อ ล้วนมีความสัมพันธ์ต่อการให้ความหมาย ประสบการณ์ชีวิตของบุคคล การเลือกผู้ให้ข้อมูลที่คำนึงถึงความแตกต่างของสถานที่ ช่วงเวลา และแบบแผนวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูล จะทำให้ข้อมูลที่มีมิติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการศึกษาในทางพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่รวบรวมความหลากหลายของศาสตร์ต่าง ๆ ทำให้มีมิติที่หลากหลายที่ส่งผลหรือมีความสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ หรือใช้อธิบายพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นในแง่ของการศึกษาวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา จึงเสี่ยงไม่ได้ที่จะให้ความสำคัญกับมิติต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informances) นั้น สิ่งสำคัญคือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ตรงกับเรื่องที่ถูกศึกษา เช่น การศึกษาประสบการณ์ชีวิตใกล้ตาย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่จะบอกเล่าถึงพฤติกรรมหรือชีวิตของตนเองในระยะสุดท้ายหรือในระยะใกล้ตาย หรือการศึกษาประสบการณ์ชีวิตหมอนวดแผนไทย ผู้วิจัยต้องเลือกผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพหมอนวดแผนไทย ซึ่งจะบอกเล่าชีวิตและพฤติกรรมของหมอนวดแผนไทยได้อย่างชัดเจนที่สุด เป็นต้น

ลักษณะของการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามที่กล่าวนี้ เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposeful Sampling Strategy) ซึ่งลักษณะที่ใช้มากในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา คือ การเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ (Criterion Sampling) ซึ่งหมายถึง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนต้องมีคุณสมบัติตรงกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในการศึกษาวิจัย โดยเกณฑ์นั้นต้องสอดคล้องกับการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาและสอดคล้องในเชิงพฤติกรรมที่ต้องการศึกษา คือ สามารถให้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เกณฑ์ที่สำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือ ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงกับประสบการณ์ที่ศึกษา สิ่งที่ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในแวดวงวิชาการ คือ จะกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลมากน้อยแค่ไหน และทุกคนจำเป็นต้องมีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ เท่ากันหรือไม่ สำหรับจำนวนผู้ให้ข้อมูลนั้น โดยทั่วไปควรมีจำนวนที่มากพอที่จะครอบคลุมรูปแบบที่หลากหลายของพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา แต่ไม่ควรมากเกินไปจนไม่สามารถทำให้ศึกษาในระดับลึกได้ (ชาย โพธิสิตา, 2550) อย่างไรก็ตาม มีนักคิดบางท่านกล่าวว่า จำนวนผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา น่าจะอยู่ระหว่าง 5-25 คน (Polkinghorne, 1989) แต่สิ่งสำคัญกว่าจำนวนผู้ให้ข้อมูล คือ ข้อมูลที่ได้สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง และท้ายสุด คือ ข้อมูลที่ได้สามารถแสดงแก่น (Essence) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้

ส่วนในเรื่องของความเข้มข้นในการมีประสบการณ์นั้น ถ้าพิจารณาตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย คือ การมุ่งทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์มากกว่าการเน้นถึงความหลากหลาย และความเป็น

ตัวแทนแล้ว จึงควรเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์มากพอ อาจมีช่วงเวลาในประสบการณ์ที่ต่างกัน หรืออาจเท่าเทียมกันได้ การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงเวลาของประสบการณ์ที่ต่างกัน เพื่อให้ได้ประโยชน์ในเชิงความหลากหลาย หรือเชิงเปรียบเทียบในการให้ความหมายที่แตกต่างกันไปตามช่วงเวลาที่ประสบการณ์ (ชาย โปธิสิตา, 2550)

2.4 การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรัชญาปรากฏการณ์วิทยาเหมือนกับการวิจัยเชิงคุณภาพทั่ว ๆ ไป ที่ต้องเรียนรู้จากผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก เพื่อที่จะศึกษาลึกลงไปในเรื่องนั้น ๆ ผู้วิจัยจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูล โดยเน้นที่ความคิด ความรู้สึก และการให้ความหมายประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก (Cresswell, 2007) การทบทวนเอกสารหรือวรรณกรรมในการวิจัยลักษณะนี้จึงไม่ลงลึกอย่างเช่นการศึกษาเชิงปริมาณ แต่จะดำเนินการในระดับที่เพียงพอให้เห็นภาพ หรือแนวทางในการศึกษาวิจัย เรื่องนั้น ๆ นอกจากนั้น สิ่งที่ผู้วิจัยควรที่จะทำความเข้าใจก่อนที่จะดำเนินการศึกษาวิจัย คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาของวิธีวิทยา ที่เลือกมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดปรากฏการณ์เชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) ตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล ปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรตหรือแนวตีความ (Hermeneutic Phenomenology) ตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ หรือปรากฏการณ์วิทยาแนวอัตถิภาวะ (Existential Phenomenology) ตามแนวคิดของแมร์โล-ปงตี (Merleau-Ponty, 1992) เป็นต้น ดังนั้น การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดเหล่านี้ จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างมีแนวทางและได้ข้อค้นพบที่มีความน่าเชื่อถือ

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา มิใช่เป็นการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการกำหนดสมมติฐานการวิจัย แต่จะมีการทบทวนและเพิ่มเติม ทั้งก่อนระหว่าง และหลังเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว อย่างไรก็ตาม การศึกษาในเชิงพฤติกรรมศาสตร์เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่หลากหลาย การทบทวนแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ จะเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษามากขึ้น รวมไปถึงเพื่อใช้ในการเทียบเคียงว่าได้เกิดความรู้ใหม่จากการศึกษาวิจัยหรือไม่

2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเหมือนกับการวิจัยเชิงคุณภาพทั่ว ๆ ไป คือ นักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ นักวิจัยต้องมีทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และเข้าใจเป้าหมายสำคัญในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างแท้จริงนั่นคือ การได้มาซึ่งแก่น (Essence) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา สำหรับเครื่องมือสำคัญที่นักวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาส่วนใหญ่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เนื่องจากวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา คือ การค้นหาหรือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการให้ความหมายประสบการณ์ตามคำบอกเล่าของผู้มีประสบการณ์ตรง โดยต้องเป็นการ

สัมภาษณ์ในกลุ่มบุคคลที่ประสบกับประสบการณ์ที่ต้องการศึกษาโดยตรง และทำการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนหลาย ๆ ครั้ง หลังการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยต้องอ่านบทวนข้อมูลซ้ำไปมา สะท้อนคิดเกี่ยวกับความหมายของข้อมูลที่ได้มา เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้รับเป็นจริงตามที่ปรากฏหรือไม่ หรือมีความหมายใดซ้อนทับกันอยู่บ้าง (Layers of Meaning) (ความหมายที่ซ้อนทับเกิดจากการเปลี่ยนแปลง การรับรู้ อันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้าง) รวมถึงการสะท้อนคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self-Reflection) เพื่อให้ได้ทั้งข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Data) และข้อมูลจากการสะท้อนคิด (Reflective Note)

การสะท้อนคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self-Reflection) เป็นการตรวจสอบความเข้าใจตนเองของผู้วิจัย เพื่อการละวางความคิด ความเชื่อเดิมที่มีอยู่ (Bracketing) หรือเพื่อการตีความข้อมูลตามความเข้าใจของผู้วิจัย (แล้วแต่ว่าจะเลือกใช้การวิเคราะห์ตามแนวคิดใด) การทบทวนข้อมูลซ้ำไปมา เพื่อตรวจสอบว่ายังมีข้อมูลใดที่ไม่ชัดเจน และยังมีข้อมูลใดที่ต้องค้นหาเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ตอบคำถาม การวิจัยย่อยในแต่ละประเด็นได้ และข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ท้ายสุดข้อมูลที่ได้มาสามารถบอกได้ว่า กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลนั้นให้ความหมายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างไรได้ อะไรคือโครงสร้างความหมาย (Structure of Meaning) หรือแก่น (Essence) ของประสบการณ์นั้น ๆ จะเห็นได้ว่าในระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะมีการวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วย ระหว่างนั้นมีการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลซ้ำไปมา จนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีความอิ่มตัว (Saturation) เพียงพอ

การใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยต้องเตรียมประเด็นในการสัมภาษณ์หรือประเด็นคำถาม (Interview protocol) ที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นประเด็นคำถามที่นำไปสู่การตอบโจทยคำถามการวิจัยย่อย (Subquestions) และท้ายสุดคือตอบโจทยคำถามการวิจัยหลัก (Central Question) ซึ่งก็คือแก่นแท้ของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ ลักษณะคำถามที่ดีควรใช้คำถามปลายเปิดและเปิดกว้าง (Board Questions) ให้ผู้ให้ข้อมูลได้บอกเล่าเรื่องราวอย่างอิสระและได้ข้อมูลที่มากเพียงพอ และไม่ใช้คำถามในลักษณะชี้แนะ (การใช้คำถามในลักษณะชี้แนะมักเกิดจากผู้วิจัย หรือผู้สัมภาษณ์ใช้ประสบการณ์ส่วนตัว หรือความรู้ ความเชื่อเดิมมาใช้เป็นประเด็นในการตั้งคำถาม) ตัวอย่างของประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์พิจารณาตามจุดเน้นของวิธีวิทยาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของฮูสเซิร์ล จะเน้นคำถามเกี่ยวกับการรับรู้ของบุคคลต่อประสบการณ์ที่เขาประสบ เพื่อจะทำความเข้าใจว่า บุคคลมีการรับรู้ต่อประสบการณ์นั้น ๆ อย่างไร เช่น

“คุณมองว่าประสบการณ์นั้นเป็นอย่างไร” หรือ “คุณให้ความหมายกับชีวิตเช่นนั้นหรือสิ่งนั้นอย่างไร”

“มีเงื่อนไขอะไรที่ทำให้คุณมองประสบการณ์นั้นเป็นเช่นนั้น” หรือ “มีเงื่อนไขอะไรมาเกี่ยวข้องที่ทำให้คุณให้ความหมายกับสิ่งนั้นเช่นนั้น”

ปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของไฮเดกเกอร์ ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการสัมภาษณ์โดยการตั้งข้อสงสัยกับข้อมูลซ้ำไปมาจนกว่าจะได้ข้อมูลที่กระจ่าง และทำตัวประหนึ่งเป็นส่วนหนึ่งหรือมีส่วนร่วมในประสบการณ์นั้น ๆ คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะเน้นคำถามเกี่ยวกับการเป็นอยู่ (Being) ของบุคคลอันเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่บุคคลประสบ เพื่อให้เข้าใจว่าประสบการณ์นั้นมีความหมายเช่นไรต่อบุคคล เช่น

“ประสบการณ์เช่นนั้นส่งผลอย่างไรต่อชีวิตคุณ” หรือ “การได้ประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เปลี่ยนแปลงชีวิตคุณอย่างไร”

“ประสบการณ์หรือเหตุการณ์นี้ส่งผลต่อชีวิตของคนใกล้ชิดคุณอย่างไร”

“คุณมีความรู้สึกเช่นไรต่อประสบการณ์เช่นนี้”

“คุณมีการเปลี่ยนแปลงความคิด ความรู้สึกอย่างไร เมื่อได้เผชิญกับประสบการณ์เช่นนี้”

นอกจากนั้น เครื่องมือที่ผู้วิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเลือกใช้ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกคือ การสังเกต (Observation) ซึ่งต้องมีประเด็นในการสังเกต เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญกับคนใกล้ชิดรอบข้าง พฤติกรรมการแสดงออกของผู้ให้ข้อมูล ลักษณะท่าทางขณะให้สัมภาษณ์ เป็นต้น รวมทั้งต้องมีการบันทึกการสังเกตทั้งในรูปแบบพรรณนาสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น (Descriptive Notes) และการบันทึกถึงการสะท้อนคิดของผู้วิจัยถึงสิ่งที่สังเกตได้ (Reflective Notes) นอกจากการสังเกตแล้ว ผู้วิจัยอาจใช้เครื่องมืออื่น ๆ ที่มีความหลากหลาย เช่น การเขียนบันทึกประจำวัน การเขียนเล่าเรื่องราวตนเอง (Protocol Writing) การเขียนชีวประวัติ บันทึกทางการแพทย์ การให้วาดภาพหรือบอกเล่าเรื่องราวผ่านภาพ หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นต้น การใช้ข้อมูลที่มีความหลากหลายนี้นอกจากจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมลึกซึ้งแล้ว ยังเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายด้วย

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา มีวิธีหรือกระบวนการวิเคราะห์ที่เฉพาะเจาะจง ขึ้นอยู่กับแนวคิดวิธีวิทยาที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัย ซึ่งอย่างที่ได้อธิบายไปแล้วตั้งแต่ในช่วงของการเก็บรวบรวมข้อมูล ว่าการวิเคราะห์ข้อมูลควรทำไปด้วยในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มจากการจัดการข้อมูลเป็นหมวดหมู่ (Data Managing) อ่านข้อมูลเข้าไปมาและสะท้อนคิดเกี่ยวกับข้อมูล (Reading, Reflection) จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน โดยในที่นี้ จะยกตัวอย่างวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการที่อิงแนวคิดหลัก 2 แนวคิดตามที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น คือ แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย และแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ ทั้งนี้ได้อ้างอิงกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดของนักคิดรุ่นหลัง ที่ได้นำแนวคิดทั้ง 2 แนวคิดนี้ มาพัฒนาเป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม สามารถนำไปใช้ได้ง่ายขึ้น สำหรับแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัยนั้น จะเสนอกระบวนการวิจัยของเมาสทากาส (Moustakas, 1994) ที่เสนอกระบวนการวิจัยที่อิงแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัยเป็นสำคัญ และกระบวนการวิจัยของแวน แมนเนน (กัญญ์ฐิตา ศรีภา, 2554 อ้างอิงจาก van Manen, 1990) ที่เสนอกระบวนการวิจัย ที่อิงแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ

2.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology)

กระบวนการลดทอนข้อมูล (Reduction)

1) เขียนพรรณนาประสบการณ์ทั้งหมดของผู้ถูกศึกษา (Full Description of Personal Experiences) ตามที่พวกเขาได้บอกเล่าตามจริง โดยละวางความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ หรือ ประสบการณ์เดิมของผู้วิจัย (Set Aside the Researcher's Personal Experiences)

2) จำกัดขอบเขตข้อมูล (Horizontalization of the data) โดยคัดเลือกเฉพาะข้อความสำคัญ ที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา (Significant Statements) จากการสะท้อนคิด (Reflection) ข้อมูลซ้ำไปมา ตัดข้อมูลที่ไมเกี่ยวข้องหรือข้อมูลที่ซ้ำซ้อนกันออกไป

3) จัดกลุ่มข้อมูลที่มีความหมายเดียวกันและกำหนดหน่วยความหมายของกลุ่มข้อมูลนั้น ๆ (Meaning Units หรือ Themes)

4) เขียนพรรณนาจากการเชื่อมโยงข้อมูลในแต่ละหน่วยความหมาย เพื่อที่จะบอกว่า ผู้ให้ข้อมูลเผชิญกับประสบการณ์เช่นไร (What) ตามหน่วยความหมายนั้น พร้อมยกตัวอย่างข้อมูล (Verbatim Examples) ประกอบด้วย เรียกการพรรณนาในลักษณะนี้ว่า “**Textural Description**”

กระบวนการ **Imaginative Variation**

5) สะท้อนคิดเพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดเจน เกี่ยวกับโครงสร้างความหมายของปรากฏการณ์ เพื่อเป็นการบอกว่าลักษณะประสบการณ์ตามหน่วยความหมายต่าง ๆ ตามข้อ 4 นั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร (How) โดยพิจารณาหรือไตร่ตรองบริบทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดประสบการณ์ในลักษณะเช่นนั้นหรือบริบทที่ทำให้ เกิดการปรากฏของปรากฏการณ์ที่ศึกษา เรียกการพรรณนาในลักษณะเช่นนี้ว่า “**Structural Description**” ตัวอย่างของการวิเคราะห์ของงานวิจัยด้านพฤติกรรมศาสตร์ตามขั้นตอนนี้ เช่น การศึกษาพฤติกรรมสุขบุหรืของกลุ่มนักเรียนมัธยมปลายในโรงเรียนแห่งหนึ่ง ผู้วิจัยได้เขียนพรรณนาว่า มีสถานที่ใดบ้างที่เป็นแหล่งก่อปรากฏการณ์การสุขบุหรืของนักเรียน เช่น ในสวนสาธารณะ ภายนอกบริเวณโรงเรียน บริเวณตู้เก็บของของนักเรียน หรืออื่น ๆ เป็นต้น พร้อมทั้งยกตัวอย่างข้อมูลประกอบการพรรณนา จะช่วยให้ปรากฏการณ์ที่ศึกษา มีความกระจ่างชัดเจนขึ้น

6) ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการผสมผสานการพรรณนา ในลักษณะ Textural Description และ Structural Description เข้าด้วยกันให้กลายเป็นแก่น (Essence) ของประสบการณ์ หรือเป็นตัวแทนที่จะบอกได้ว่า ปรากฏการณ์ที่ศึกษานี้มีลักษณะเช่นไร กล่าวคือ บอกได้ว่าผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้เผชิญกับ ประสบการณ์อะไร และพวกเขาเผชิญกับประสบการณ์นั้น ๆ อย่างไรโดยมีบริบทใดมาเกี่ยวข้อง

2.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutic Phenomenology)

การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ เป็นการตีความโดยสะท้อนโครงสร้างความหมายสำคัญ (Hermeneutic phenomenological reflection) จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ คือ

การได้แก่นของปรากฏการณ์ (Essence) ที่แสดงถึงการเป็นอยู่ของบุคคลภายในโลกประสบการณ์ (Being in the World) หรือการได้มาซึ่งโครงสร้างความหมายที่มีได้มีเพียงความหมายเดียว แต่เป็นโครงสร้าง ความหมายที่มีลักษณะหลากหลายมิติ (Multi Dimension) และหลากหลายชั้น (Multi Layered) กล่าวคือ ไม่ได้มีเพียงนิยามความหมายเดียว หรือไม่มีนิยามความหมายใดที่แน่นอนตายตัว กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้ (van Manen, 1990; และ กัญญ์ฐิตา ศรีภา, 2554)

1) ผู้วิจัยตรวจสอบตนเอง หรือทำความเข้าใจกับความระจ่างกับความรู้ความเข้าใจเดิมของตนเองเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา และตรวจสอบการตั้งสมมติฐานล่วงหน้าของตนเอง โดยในขั้นของการวิเคราะห์ ต้องแยกให้ได้ว่าสิ่งใดเป็นความเห็นส่วนตัวหรือการตีความของผู้วิจัย และสิ่งใดเป็นการตีความของผู้ให้ข้อมูล

2) ทำความเข้าใจข้อมูลทั้งหมดโดยการไตร่ตรองข้อมูลเข้าไปมา (Reflecting) โดยทำความเข้าใจกับความหมายที่แท้จริงของภาษาหรือคำต่าง ๆ เพื่อที่ผู้วิจัยจะสามารถสื่อภาษาออกมาได้โดยไม่บิดเบือนไปจากความหมายที่แท้จริงของข้อมูล

3) ตีความโดยสะท้อนโครงสร้างความหมายที่สำคัญ (Hermeneutic Phenomenological Reflection) เริ่มจากการไตร่ตรองข้อมูลเข้าไปมา เพื่อกำหนดหน่วยความหมาย (Themes) ต่าง ๆ และเพื่อให้ได้โครงสร้างความหมายที่มีลักษณะหลากหลายมิติ (Multi Dimension) และหลากหลายชั้น (Multi Layered) หรือเรียกว่า “โครงสร้างปรากฏการณ์” (Structures of Experience) ที่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้ ต้องเน้นให้ได้หน่วยความหมายเกี่ยวกับการเป็นอยู่ (Being) ของบุคคลในโลกประสบการณ์ที่พวกเขาประสบ หน่วยความหมายที่ได้ อาจมีหลากหลาย ผู้วิจัยจึงควรพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบว่าความหมายใดที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา วิธีการค้นหาหน่วยความหมายมีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- **Wholistic หรือ Sententious Approach** เป็นวิธีการกำหนดหน่วยความหมายจากการอ่านและสะท้อนคิดข้อมูลที่ละเอียดถี่ถ้วน แล้วมองหาความหมายจากเรื่องราวที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา

- **Selective หรือ Highlighting Approach** เป็นวิธีการกำหนดหน่วยความหมายจากการอ่าน และสะท้อนคิดข้อมูลในแต่ละส่วน แล้วมองว่ามีประโยคคำพูดหรือคำพูดใดของผู้ให้ข้อมูลที่ชี้แทนความหมายของเรื่องราวที่ได้อ่าน และเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา

- **Detail หรือ Line-by-Line Approach** เป็นวิธีการกำหนดหน่วยความหมายจากการอ่าน และสะท้อนคิดข้อมูลที่ละเอียดถี่ถ้วน ประโยคคำพูด แล้วมองว่า ประโยคนั้นบอกอะไรกับเรา หรือให้ความหมายอะไรที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา

4) นำหน่วยความหมายหรือโครงสร้างความหมายที่ได้ มาปรับเปลี่ยนคำให้สามารถสื่อความหมายได้สอดคล้องกับประสบการณ์ที่ศึกษา (Composing Linguistic Transformation)

5) วิเคราะห์แต่ละประเด็นความหมาย โดยใช้กระบวนการสร้างจินตภาพ (Free Imaginative Variation) ของผู้วิจัย และเขียนอธิบายว่าแต่ละประเด็นความหมายนั้นมีลักษณะอย่างไร หรือ

หมายถึงอะไร เน้นอธิบายถึงการเป็นอยู่ของคุณคนภายในโลกประสบการณ์ที่ศึกษา (Being-in-the-World) โดยอาศัยกรอบแนวคิดอัตถิภาวนิยม (Existential) ได้แก่

- **Lived Space (Spatiality)** เป็นการวิเคราะห์ตีความที่พิจารณาถึงพื้นที่หรือสถานที่ในช่วงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลมีตัวตนอยู่ในพื้นที่แห่งนั้น เนื่องจากแต่ละบุคคลจะมีความรู้สึกที่แตกต่างกันเมื่ออยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกัน

- **Lived Body (Corporeality)** เป็นการวิเคราะห์ตีความที่พิจารณาถึงความเป็นตัวตน ของบุคคล ในช่วงสถานการณ์ต่าง ๆ เนื่องจากแต่ละบุคคลจะแสดงตัวตนที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ หรือในบางสถานการณ์บุคคลอาจเปิดเผยตัวตน ในขณะที่บางสถานการณ์อาจปกปิดตัวตนไว้

- **Lived Time (Temporality)** เป็นการวิเคราะห์ตีความที่พิจารณาถึงช่วงเวลาที่ทำให้บุคคลมีความรู้สึกที่แตกต่างไป กล่าวคือ ในอดีตบุคคลอาจตีความเกี่ยวกับตนเองในแบบหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปบุคคลอาจตีความเกี่ยวกับตนเองเปลี่ยนไป ซึ่งจะมีผลต่อการคาดหวังเกี่ยวกับตนเองในอนาคต

- **Lived Other (Relationality)** เป็นการวิเคราะห์ตีความที่พิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กล่าวคือ บุคคลอาจจะแสดงตนหรือมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป เมื่อเผชิญหน้าหรือเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่ต่าง ๆ กันไป แม้จะอยู่ในสถานการณ์หรือกระทำเรื่องเดียวกัน

6) ตรวจสอบความเชื่อมโยงกันของแต่ละหน่วยความหมาย โดยการสะท้อนคิดเข้าไปมาจนกว่าจะได้โครงสร้างความหมาย (Structure of Meaning) ที่แสดงแก่นของปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างแท้จริง

7) ตรวจสอบการกำหนดหน่วยความหมายและการตีความจากผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้เกิดการนำเชื่อถือของผลการวิจัย

8) ตรวจสอบซ้ำว่ามีหน่วยความหมายใดที่เมื่อเชื่อมโยงกันแล้วจะแสดงแก่นของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างแท้จริง (แก่นที่แสดงถึงการเป็นอยู่ของคุณคนภายใต้ประสบการณ์นั้น) กล่าวคือ หากขาดหน่วยความหมายเหล่านี้แล้ว จะไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์นั้นให้เกิดความความกระจ่างชัดเจนได้

9) เขียนพรรณนาปรากฏการณ์ โดยพิจารณาความสมดุลของข้อมูลในบริบทส่วนย่อยให้สอดคล้องกับข้อมูลในภาพรวม (Balancing the Research Context by Considering Parts and Whole) เน้นให้ได้เรื่องราวที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ข้อมูลมีความชัดเจนและน่าเชื่อถือสามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุม ข้อมูลที่เขียนพรรณนาต้องแสดงให้เห็นถึงมุมมองของผู้วิจัยที่ชัดเจนและลึกซึ้ง และแสดงให้เห็นว่ากระบวนการตีความของผู้วิจัยเป็นเช่นไร ข้อมูลได้เสนอข้อคิดอะไรที่สำคัญ มีการยกกรณีตัวอย่างหรือสถานการณ์จากบางกรณีเพื่อช่วยขยายความในแต่ละประเด็นความหมาย มีการทบทวนการเขียนเพื่อปรับเปลี่ยนสำนวนการเขียนจนกว่าจะสมบูรณ์ สร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านได้มากที่สุด

โดยสรุป เมื่อพิจารณาการวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาของทั้งสองแนวคิดนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา จะครอบคลุมกระบวนการต่าง ๆ คือ การสะท้อนคิดเกี่ยวกับความหมายของข้อมูล และสะท้อนคิดเกี่ยวกับมุมมองของผู้วิจัยเอง เพื่อแยกแยะข้อมูลที่เป็น

ความหมายอันเกิดจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ส่วนมุมมองของผู้วิจัยจะละวาง หรือนำไปตีความข้อมูล แล้วแต่ว่า ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดแบบใดในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งต้องสอดคล้องกับปัญหาการวิจัยที่ต้องการศึกษา การสะท้อนคิดซ้ำไปมาจะทำให้ได้หน่วยความหมายสำคัญที่ใช้ออกเล่าประสบการณ์ที่ศึกษา โดยผู้วิจัย ต้องสะท้อนคิดเกี่ยวกับข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการ **Imaginative Variation** เพื่อให้ได้หน่วยความหมายที่เชื่อมโยงกันให้เกิดโครงสร้างความหมายของปรากฏการณ์ เป็นการสะท้อนคิดหรือตีความจากส่วนย่อยไปสู่ภาพรวมของปรากฏการณ์ เพื่อแสดงถึงแก่น (Essence) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

ในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์นั้น การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทรอบตัวมนุษย์ มีแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์หลายแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ และพฤติกรรมมนุษย์เองก็มีผลต่อสิ่งหรือบุคคลรอบข้าง นอกจากนี้ พฤติกรรมของมนุษย์มีทั้งพฤติกรรมภายนอกและภายในที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอยู่ การวิเคราะห์ โดยใช้แนวทางการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาจึงมีความสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ ที่มีได้มองเพียงพฤติกรรมที่แสดงออก แต่ต้องค้นหาว่าการแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นมีที่มาอย่างไร เกี่ยวข้องอย่างไรกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวบ้าง เพียงแต่การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาได้มุ่งอธิบายถึงความเป็นเหตุเป็นผลของการแสดงพฤติกรรม หากแต่เน้นให้เข้าใจพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม เกี่ยวข้องกับบริบทต่าง ๆ รอบตัว และเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่มนุษย์เผชิญอยู่

2.7 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Credibility) ของผลการวิเคราะห์

วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาคล้ายกับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของการวิจัยคุณภาพอื่น ๆ และเนื่องจากศาสตร์ทางพฤติกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ โดยเฉพาะเป็นพฤติกรรมในประสบการณ์ที่มีความพิเศษหรือเฉพาะเจาะจง ข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่จึงมีความซับซ้อนและมีเบื้องลึกที่ต้องผ่านการตรวจสอบ เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลได้ผลที่แม่นยำและน่าเชื่อถือ จึงต้องผ่านการตรวจสอบผลการวิเคราะห์จากทั้งกระบวนการภายในและภายนอก (ชาย โปธิสิตา, 2550) ดังนี้

2.7.1 วิธีการตรวจสอบภายใน

- การตรวจสอบคุณภาพของแหล่งข้อมูลว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ประสบกับประสบการณ์ที่ศึกษาจริง ๆ สามารถให้ข้อมูลที่ตอบปัญหาการวิจัยได้ ผู้วิจัยใช้เวลาในสนามวิจัยที่มากพอที่จะแน่ใจได้ว่าข้อมูลมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ข้อมูลลึกซึ้งและครอบคลุมเรื่องที่ศึกษา มีข้อมูลเชิงบริบทที่เพียงพอ ไม่มีร่องรอยของข้อมูลที่แสดงถึงอคติจากผู้วิจัยหรือจากผู้ให้ข้อมูล

- ตรวจสอบความเหมาะสมของวิธีวิเคราะห์ และดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด มีการแสดงหลักฐานของข้อมูลตรงตามข้อค้นพบหรือข้อสรุป มีการนำเสนอวิธีการและขั้นตอนของการทำงานในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลไว้อย่างชัดเจน โปร่งใส เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้

2.7.2 วิธีการตรวจสอบภายนอก

- การตรวจสอบจากนักวิจัยหรือนักวิชาการอื่น (Peer Review)

- การตรวจสอบโดยการฟังเสียงสะท้อนจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Playback Method) โดยนำเสนอผลการวิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลฟังและให้วิจารณ์เพื่อตรวจสอบว่าข้อสรุปและการตีความของผู้วิจัยถูกต้องหรือใช้ได้ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อยเพียงใด หากแตกต่างต้องบอกที่มาของความแตกต่างได้ เพื่อปรับปรุงการวิเคราะห์ให้ดีขึ้น

- การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) คือ 1) การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง เพื่อดูว่าข้อมูลที่มาจากแหล่งข้อมูลต่างกันจะมีข้อสรุปตรงกันหรือไม่ 2) ตรวจสอบการวิเคราะห์จากผู้วิจัยอื่นหรือผู้เชี่ยวชาญ (โดยเฉพาะในกระบวนการตีความและการกำหนดหน่วยความหมาย) 3) ตรวจสอบข้อมูลเดียวกันจากมุมมองของทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อดูว่าข้อมูลเดียวกัน ถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างออกไป จะมีผลต่อการตีความข้อมูลหรือไม่ และ 4) การตรวจสอบโดยใช้วิธีเก็บข้อมูลหลาย ๆ แบบ โดยในกรณีของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา การสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์หรือการตรวจสอบเอกสารจะช่วยยืนยันข้อมูลได้

3. การประเมินคุณภาพการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์

การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นวิธีวิทยาการวิจัยที่เชื่อมโยงกับปรัชญา ในขณะที่การศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ก็มีความหลากหลายและซับซ้อนในองค์ความรู้ ดังนั้นในการประเมินผลงานวิจัย จึงต้องอาศัยเกณฑ์สำหรับการประเมินผลที่ค่อนข้างเข้มงวด ไวท์มอร์ เซส และแมนเดอร์ (Whittemore, Chase, & Mandle 2001) ได้อธิบายว่า ความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง ความสำคัญและความสมบูรณ์ เป็นเกณฑ์หลักสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาก็เป็นวิธีการวิจัยภายใต้กรอบของการวิจัยเชิงคุณภาพที่จะต้องได้รับการประเมินคุณภาพของการวิจัยด้วยเกณฑ์เดียวกัน โดยฟินเลย์ (Finlay, 2008) ได้กล่าวถึงการประเมินคุณภาพการวิจัยเชิงปรากฏการณ์ไว้ว่า การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาจะประเมินค่าได้จากผลงานที่ถูกนำเสนอออกมา โดยเกิดมาจากการที่นักวิจัยสามารถแสดงข้อค้นพบที่ได้จากปรากฏการณ์ที่ได้ศึกษาออกมาอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นข้อเท็จจริง โดยการนำเสนอรายงานการวิจัยควรมีการยกข้อมูลดิบของตัวอย่างที่ศึกษาด้วย เพื่อให้โอกาสผู้อ่านที่จะตัดสินความสมบูรณ์ของการวิเคราะห์ของนักวิจัย และสิ่งที่เป็นข้อบ่งชี้ประการหนึ่งของคุณภาพในงานวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา คือ ความสามารถในการตั้งให้ผู้อ่านงานวิจัยให้เข้าถึงข้อค้นพบของผู้วิจัย ทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นโลกของคนอื่น ๆ ในรูปแบบใหม่และลึกซึ้ง

เครสเวล (Creswell, 2007) ได้สรุปหลักเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพของงานวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาไว้ 6 ประการ คือ 1) ผู้วิจัยเข้าใจแนวคิดปรัชญาของ Phenomenology 2) ผู้วิจัยเข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา 3) กระบวนการสัมภาษณ์ไม่ทำให้เกิดการบิดเบือนข้อมูล หรือมีผลกระทบต่อการใช้ข้อมูล 4) ใช้วิธีการวิเคราะห์ตามขั้นตอนที่กำหนด 5) ได้แก่นแท้และโครงสร้างของประสบการณ์ที่ศึกษา 6) มีการตรวจสอบในทุกกระบวนการ ในขณะที่ แอนเนล (Annells, 1999) ได้เสนอและอธิบายเกณฑ์สำหรับการประเมินการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์วิทยาไว้ใน 4 ประเด็น คือ

1) ผลงานวิจัยง่ายต่อการทำความเข้าใจและมีคุณค่า (An Understandable and Appreciable Product) โดยผู้วิจัยจะต้องมีกฎเกณฑ์ล่วงหน้าว่า ปรากฏการณ์วิทยาที่ศึกษาจะต้องสามารถถ่ายทอดลงสู่การเขียนที่ตีได้ อีกทั้งผลงานยังต้องแสดงถึงคุณค่าเพียงพอที่จะกระตุ้นความสนใจและความชื่นชอบจากผู้อ่านได้

2) ผลงานวิจัยนำเสนอกระบวนการหรือขั้นตอนการวิจัยอย่างกระจ่างชัดเจน (An Understandable Process of Inquiry) ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะต้องเข้าใจกระบวนการศึกษาวิจัยของตนเองอย่างชัดเจนเพียงพอ เพื่อสรรค์สร้างผลงานวิจัยที่มีคุณค่าและน่าเชื่อถือ โดยควรเขียนอธิบายกระบวนการวิจัยด้วยการเขียนที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถตรวจสอบได้

3) ผลงานวิจัยมีประโยชน์ (A Useful Product) ความสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้นั้นเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในด้านคุณค่าและคุณภาพของผลงานวิจัย

4) วิธีวิทยาที่เลือกใช้มีความเหมาะสม (An Appropriate Inquiry Approach) โดยพิจารณาจากความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือคำถามของการวิจัย และเป็นวิธีวิทยาที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ การพิจารณาว่าวิธีวิทยาที่เลือกมานั้นมีความสอดคล้องกับคำถามการวิจัยหรือไม่นั้นพิจารณาจากประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ 1) เป็นวิธีวิทยาที่ศึกษาถึงความหมายและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา 2) วิธีวิทยาที่เลือกใช้ทำให้เกิดคำถามการวิจัยที่ทำให้ได้มาซึ่งความหมายที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งคำถามวิจัยอาจมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับจุดเน้นของปรากฏการณ์วิทยาแต่ละแนวคิด โดยผู้วิจัยต้องเข้าใจก่อนว่า แต่ละแนวคิดของปรากฏการณ์วิทยานั้นมาจากจุดเน้นทางปรัชญาที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องทำความเข้าใจถึงปรัชญาของแต่ละแนวคิดควบคู่ไปด้วย

โดยภาพรวมแล้ว หลักเกณฑ์ของการประเมินคุณภาพการวิจัยในเชิงปรากฏการณ์วิทยามีความคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นความชัดเจนของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ความเข้าใจต่อปรัชญาพื้นฐานวิธีวิทยาหรือกระบวนการวิจัยมีความเหมาะสม และมีการตรวจสอบในทุกขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยแก่นหรือโครงสร้างประสบการณ์เป็นผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยประเภทนี้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหลักเกณฑ์ที่สะท้อนคุณภาพของผลงานวิจัย และเป็นแนวทางประกอบสำหรับผู้ที่ต้องการจะศึกษาวิจัยในแนวทางนี้ รวมทั้งเป็นแนวทางในการเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการนำงานวิจัยในเชิงปรากฏการณ์วิทยาไปใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการนำปรากฏการณ์วิทยามาใช้ในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์นั้น จากเนื้อหาที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นว่า เรื่องของประสบการณ์ชีวิตและพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก ดังนั้น หากผลงานวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาได้รับการพิสูจน์ว่ามีคุณภาพเพียงพอ ก็จะช่วยตีแผ่แง่มุมต่าง ๆ ทางพฤติกรรมศาสตร์ที่มีความซับซ้อนให้เกิดความชัดเจนขึ้นได้

4. ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์

แม้ว่าการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาจะค่อนข้างมีความยืดหยุ่นในการศึกษา ทำให้ได้คำถามการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ที่มีความหลากหลาย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดบางอย่าง ซึ่งเครสเวล (Creswell, 1998) และชายโพธิสิตา (2552) ได้กล่าวถึงข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา ไว้ 4 ประเด็น ดังนี้

1) การทำความเข้าใจปรัชญาของปรากฏการณ์วิทยา เนื่องจากการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาพัฒนา มาจากแนวคิดทางปรัชญาของปรากฏการณ์วิทยาที่มีความซับซ้อน เป็นนามธรรมและมีความหลากหลายของวิธี คิด ทำให้ยากต่อการทำความเข้าใจ ซึ่งในการนำการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาไปใช้เป็นแนวทางในการ ศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในปรัชญาของปรากฏการณ์วิทยาด้วย เพราะความเข้าใจ ในปรัชญาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อข้อมูลที่ศึกษาได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น เช่น ในงานวิจัยของกัญญ์รัฐดา ศรีภา (2554) ซึ่งเป็นการศึกษาประสบการณ์ใกล้ตายของผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย โดยก่อนการศึกษา ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาของปรากฏการณ์วิทยาจากแนวคิดของนักคิดต่าง ๆ ก่อนเพื่อเลือกแนวทางการ ที่สอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษาและเพื่อให้ได้แนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ชัดเจน

2) การเลือกตัวอย่างเพื่อศึกษา เนื่องจากการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นการศึกษาประสบการณ์ ประเด็นปัญหาการวิจัยที่อยู่ในขอบข่ายที่จะศึกษาสามารถเป็นเรื่องอะไรก็ได้ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิตของ บุคคล ดังนั้นในการเลือกตัวอย่างมาศึกษาจึงต้องใช้ผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ศึกษามาเป็นผู้ให้ข้อมูล อีกทั้ง ยังต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางปฏิบัติ ซึ่งการหาตัวอย่างที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์และมีความพร้อมที่จะให้ข้อมูล ได้ตรงตามเรื่องที่ต้องการจะศึกษานั้นค่อนข้างยาก ยิ่งปรากฏการณ์หรือประสบการณ์มีความเฉพาะเจาะจงมาก เท่าไหร่ การเลือกตัวอย่างเพื่อการศึกษาจึงมีความยากมากขึ้น เช่น ในงานวิจัยของ ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง (2554) ที่ได้ทำการศึกษาประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู โดยความยากของการกำหนด เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างอยู่ตรงที่คำว่า “จิตวิญญาณความเป็นครู” นั้นความหมายยังมีความเป็น นามธรรมสูง ซับซ้อน ลึกซึ้ง และกว้างขวาง การจะกำหนดคุณสมบัติของตัวอย่างที่ศึกษาจึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์ ที่ชัดเจนและเป็นที่น่าเชื่อถือสามารถยอมรับได้ และเมื่อมีการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกตัวอย่างที่เข้มข้น การเสาะหาผู้ที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวได้นั้นจึงเป็นความยากและมีจำนวนจำกัด

3) การขจัดความคิดและอคติส่วนตัวของนักวิจัย เนื่องจากการศึกษาปรากฏการณ์หรือประสบการณ์ ของบุคคลนั้น มักจะอาศัยวิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกที่จะต้องมีการเก็บข้อมูลเข้าไปเข้ามา ต้องใช้ ระยะเวลากับตัวอย่างที่ศึกษาในแต่ละรายเป็นเวลานาน โดยในทุกขั้นตอนของการดำเนินการเก็บข้อมูล จำเป็นต้องอาศัยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างตัวผู้วิจัยและตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งอาจจะทำให้การรับรู้ข้อมูลผู้วิจัย เกิดความเอนเอียง เนื่องมาจากสัมพันธภาพระหว่างบุคคลได้ จึงเป็นความยากที่ผู้วิจัยจะจัดการกับความคิด หรืออคติที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการวิจัยได้ หากผู้วิจัยไม่สามารถระวางอคติหรือไม่สามารถทำความเข้าใจ กับความรู้ความเชื่อเดิมที่ตนมีอยู่ได้ จะส่งผลต่อการวิเคราะห์และตีความผลการศึกษา และทางหนึ่งที่จะช่วยลด ปัญหาดังกล่าวคือ การระบุดึงความคิดและความเชื่อพื้นฐานของตัวผู้วิจัยเอง รวมถึงประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับ ปรากฏการณ์ที่ศึกษาไว้ในงานวิจัยให้ชัดเจน และอธิบายได้ว่าผู้วิจัยมีการนำเอาประสบการณ์ส่วนตัวหรืออคติ เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการวิเคราะห์และตีความผลการศึกษาในส่วนใดบ้าง ทั้งนี้ ในขั้นตอนการเก็บรวบรวม ข้อมูลผู้วิจัยอาจใช้วิธีการแยกแยะข้อมูลระหว่างปรากฏการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงที่ต้องการศึกษาและความคิดเห็น ส่วนตัวของผู้วิจัยออกจากกัน

4) การตีความ (Interpretation) หรืออ่านความหมายจากสิ่งที่ปรากฏ โดยความหมายหรือข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์หรือประสบการณ์ที่ศึกษานั้นจะต้องมีความลุ่มลึกมากกว่าสิ่งที่สังเกตเห็นได้ในระดับพื้นผิว จะต้องทำการค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ภายใต้ข้อมูล จึงเป็นความยากที่ผู้วิจัยจะต้องตัดสินใจเลือกข้อมูลที่มีความหมายมาใช้ในการกำหนดหน่วยความหมายและการอธิบายความหมายนั้น ๆ และสิ่งที่ยากกว่าคือการเชื่อมโยงหน่วยความหมายให้เห็นถึงแก่น (Essence) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ช่วยให้ผู้วิจัยที่สนใจจะเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยตระหนักถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้เตรียมตัวหรือหาแนวทางที่จะหลีกเลี่ยงข้อจำกัดต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด ซึ่งจะทำให้การดำเนินการวิจัยมีความเหมาะสมและได้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือมากที่สุด และในการเขียนรายงานการวิจัยควรมีการแสดงส่วนของข้อจำกัดของการวิจัยของตนไว้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านพิจารณาผลการวิจัยโดยคำนึงถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ได้

5. บทสรุปของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์

การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเน้นการศึกษาประสบการณ์ชีวิตภายใต้ปรากฏการณ์นั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ในประเด็นของการศึกษาประสบการณ์ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในแง่มุมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่มีความซับซ้อนและลุ่มลึก รวมถึงการศึกษาทุก ๆ สิ่งในแวดล้อมบุคคลตามที่บุคคลได้เผชิญอยู่จริง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้จากศาสตร์ที่หลากหลายมาใช้ในการกำหนดขอบเขตของการทำความเข้าใจ หรือเพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมภายใต้ปรากฏการณ์นั้น และจากการที่พฤติกรรมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่บูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ มาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ ทำให้เชื่อได้ว่า การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาจะเป็นวิธีวิทยาทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ในแง่มุมและในมิติต่าง ๆ ท่ามกลางความหลากหลายของศาสตร์ต่าง ๆ นั้นได้อย่างน่าสนใจและสร้างคุณค่าจากการศึกษาวิจัยได้

เนื่องจากการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาสามารถช่วยให้ผู้วิจัยทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ภายใต้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึกและรอบด้านดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ผลงานวิจัยจะมีความน่าเชื่อถือหรือก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงมิได้ หากผู้วิจัยไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีวิทยานี้อย่างเพียงพอ ดังนั้น สิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาในลำดับแรก คือ ความสอดคล้องระหว่างการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยากับประเด็นปัญหาวิจัยที่จะศึกษา ซึ่งหากเห็นว่ามีเหมาะสมที่จะเลือกใช้วิธีวิทยาดังกล่าว ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อฐานคิดเชิงปรัชญา วิธีวิทยา และวิธีการวิจัยของปรากฏการณ์วิทยานี้ ซึ่งค่อนข้างมีความซับซ้อน เพื่อให้สามารถดำเนินการวิจัยตามแนวทางได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จึงเป็นความท้าทายของผู้วิจัยที่ปรารถนาจะศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ในปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งให้ได้ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานทั้งในประเด็นของควมมีคุณค่าและความเข้าใจได้ง่ายของผลงานวิจัย ความกระจ่างชัดเจนของกระบวนการวิจัย และการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม “คุณค่าย่อมได้มาจาก

การก้าวข้ามความท้าทายที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า” ซึ่งเป็นสิ่งที่นักพฤติกรรมศาสตร์และนักวิจัยที่มีคุณภาพสามารถก้าวพ้นและสรรค์สร้างงานที่มีคุณค่าได้อย่างไม่ยากเกินไปนัก

บรรณานุกรม

- กัญญ์ฐิตา ศรีภา. (2554). ประสบการณ์ใกล้ตายของผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา. ปรินซ์ตันนิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุ๊กบัณฑิต. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กลุ่มไทยทำปรัชญา. สารานุกรมปรัชญาออนไลน์. สืบค้นจาก <http://www.philospedia.net/>
- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง. (2554). ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา. ปรินซ์ตันนิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุ๊กบัณฑิต. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Annells. M. (1990). *Evaluating phenomenology: usefulness, quality and philosophical foundations*. *Nurse Researcher*. 6(3), 5-19.
- Benner, P. (1994). *Interpretive Phenomenology*. California: Sage Publication Inc.
- Creswell. John W. (2007). *Qualitative Inquiry Research Design*. California: Sage Publication Inc.
- Dermot. M. (2002). *Introduction to Phenomenology*. London: Routledge.
- Finlay Linda. (2008). *Introducing phenomenological research*. Article. Retrieved from <http://www.lindafinlay.co.uk/phenomenology.htm>
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative methods*, 2(3). Article 3. Retrieved from http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/2_3/final/pdf/laverty.pdf
- Merleau-Ponty, M. (1992). *Phenomenology of perception*. Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological Research Methods*. United States of America: Sage Publication Inc.
- Omery, A. (1983). Phenomenology: A method for nursing research. *Advance in Nursing Science*, 5, 49-63.
- Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *Qualitative Studies in Education*, 8, 5-23.
- Schutz, A. (1970). *On phenomenology and social relations: Selected writings*. Chicago: University of Chicago Press.
- Spiegelberg, H. (1975). *The Phenomenological Movement: A Historical Introduction*. Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Speziale, H. S., & Carpenter, D. R. (2007). *Qualitative Research in Nursing*. Philadelphia PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: human science for an action sensitive pedagogy*. London: State University of New York Press.
- Whittemore, R., Chase, S. K., & Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research. *Qual Health Res*, 11(4), 522-537.

ปีที่ ๖๐ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๘